

Geïntensiveerd taalgebruik

Renkema, Jan

Published in:
Taalgebruik Ontrafeld

Publication date:
1997

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Renkema, J. (1997). Geïntensiveerd taalgebruik: een analyseschema. In H. van den Bergh, D. Janssen, N. Bertens, & M. Damen (Eds.), *Taalgebruik Ontrafeld* (pp. 495-504). Dordrecht: Foris.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

GEÏNTENSIVEERD TAALGEBRUIK: EEN ANALYSESHEMA

Jan Renkema

Samenvatting

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen het diffuse begrip 'geïntensiveerd taalgebruik' te verhelderen. Er wordt een analyseschema gepresenteerd met in totaal achttien categorieën, verdeeld over lexicale, semantische en stilistische intensiveerders. De waarde van dit schema is onderzocht in een beschrijvingsexperiment waarin proefpersonen stripverhaaltjes zakelijk of beeldend moesten beschrijven. Het analyseschema blijkt voldoende onderscheidend vermogen te hebben; bovendien kunnen bijna alle verschijnselen worden beschreven die met intensivering in verband gebracht worden. Nader onderzoek doet echter ook vermoeden dat versterkend taalgebruik geen zelfstandig tekstkenmerk is, maar dat het vooral voorkomt in verhalend proza met een hoge mate van detaillering.

1. Inleiding

In stilistische karakterisering van taalgebruik worden dikwijls zeer diffuse termen en begrippen gebruikt: 'een wijldropige stijl', 'abstract taalgebruik', 'een betuttelende toontje', enz. Deze bijdrage heeft tot doel een nadere omschrijving te geven van wat men wel 'geïntensiveerd' of 'versterkend' taalgebruik noemt. Eerst een voorbeeld. In drie dagbladen werd eenzelfde gebeurtenis als volgt beschreven.

- (1a) "De Servische troepen beschieten de stad Maglai sinds vrijdagochtend half elf", zo stond in een verklaring van het VN-commando in Sarajevo.
- (1b) "De Servische troepen bestookten de stad Maglai al vanaf vrijdagochtend 10.30 uur", aldus een zegsman van het VN-commando.
- (1c) VN-militairen in Sarajevo zeiden gisteravond dat Servische troepen vooral de stad Maglai hevig bestookten.

In elk geval de volgende verschillen zou men in verband kunnen brengen met intensivering. Ten eerste, de verpersoonlijking van de bron van het citaat. In (1a) gaat het om een onpersoonlijke verklaring; in (1b) om een functionaris, een 'zegsman', en in (1c) om militairen. Het persoonlijke aspect lijkt steeds nadrukkelijker aanwezig. Maar, is persoonlijk taalgebruik een aspect van geïntensiveerd taalgebruik? Ten tweede, in (1c) staat een accentuering voor 'de stad': door het woordje 'vooral' komt het accent op de stad Maglai te liggen. Maar, valt deze 'focussing' onder intensivering? Ten derde, de formuleringen verschillen in precisie. In (1a) en (1b) wordt een tijdsaanduiding gegeven. Deze nadere detaillering maakt de beschrijving concreter. Maar, is de mate van gedetailleerdheid een aspect van geïntensiveerd taalgebruik? Een ander element bij de tijdsaanduiding is het verschil tussen 'sinds' in (1a) en 'al vanaf' in (1b). Het gaat hier om dezelfde periode maar de formulering in (1b) suggereert dat de periode als langer wordt ervaren dan de periode met 'sinds'. Ten vierde, het werkwoord dat hier voor de activiteit van de troepen wordt gebruikt, neemt in intensiteit toe: 'beschieten', 'bestoken', 'hevig bestoken'.

Van de hier genoemde verschijnselen lijken verpersoonlijking, focussing en detaillering

Jan Renkema

slechts nevenverschijnselen van 'geïntensiveerd taalgebruik'. Deze verschijnselen hebben door de mechanismen van concretisering, accentuering en precisering wel een relatie met intensivering, maar vervullen nog talrijke andere functies. De aanduiding 'geïntensiveerd taalgebruik' lijkt beter beperkt te kunnen blijven tot die gevallen waarin - op basis van tekstvergelijking - van versterking sprake is. In de voorbeelden hierboven het woordje 'al vanaf' in vergelijking met 'sinds' en '(hevig) bestoken' in vergelijking met 'beschieten'.

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen de term 'geïntensiveerd taalgebruik' te verhelderen. Paragraaf 2 bevat een plaatsbepaling ten opzichte van de literatuur. In paragraaf 3 wordt een analyseschema voorgesteld waarmee het verschijnsel intensivering kan worden beschreven. In paragraaf 4 wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de waarde van het schema.¹ Paragraaf 5 besluit met een discussie.

2. Plaatsbepaling van dit onderzoek

Het verschijnsel intensivering heeft aandacht gekregen in twee gescheiden onderzoeksdomeinen: de meer traditionele taalkunde en de meer sociaal-psychologisch georiënteerde tekstwetenschap. Kenmerkend voor de traditioneel taalkundige benadering zijn het gradatie-concept en de pogingen tot categorisering. Intensiveerders worden opgevat als indicatoren op een intensiteitsschaal, bijvoorbeeld de schaal van 'heel klein' naar 'heel groot'. Men vindt deze benadering o.a. bij Bolinger (1972) en Allerton (1987). Hier een representatief voorbeeld van een schaalindeling uit de *Comprehensive Grammar* van Quirk et. al. (1985) met bij elk niveau een prototypisch voorbeeld.

(2) De indeling volgens Quirk et. al. (1985)

<i>amplifiers</i>	
maximizers	'completely'
boosters	'enormously'
<i>downtoners</i>	
approximators	'almost'
compromisers	'rather'
diminishers	'partly'
minimizers	'hardly'

Intensiveerders zijn hier niet alleen vergroters maar ook verkleiners. De schaal kent zes onderverdelingen waarvan vier gereserveerd zijn voor verkleiners. Van Os (1989) geeft een soortgelijke benadering met een indeling in acht trappen, en somt in zijn bijdrage 800 intensiveerders op. Het behoeft nauwelijks betoog dat indelingen volgens deze schalen nogal subjectief blijven. Hoe moet het verschil tussen een 'maximizer' en een 'booster' worden gedefinieerd? Is er werkelijk een duidelijk onderscheid tussen een 'diminisher' en een 'minimizer'? Vooralsnog lijkt het veiliger om te blijven bij de vaststelling van Bolinger (1972:19) dat intensiveerders nauwelijks te classificeren zijn. En zelfs al zou dat mogelijk zijn, dan nog kan een intensiveerder zoals 'completely' of 'partly' ook in een niet-geïntensiveerde betekenis worden

gebruikt, namelijk in een situatie waarin deze woorden inderdaad van toepassing zijn.

In de meer sociaal-psychologisch georiënteerde benadering - zie bijvoorbeeld Bowers (1963), Bradac et. al. (1980), Kelly Aune en Kikichi (1993), Wright et. al. (1995) - is onderzoek gedaan naar het effect van intensiveerders op de attitude van de lezer. Teksten werden stilistisch gemanipuleerd op basis van inzichten van onderzoekers zelf, of op basis van pretesten waaruit bleek dat sommige woorden als intenser werden beoordeeld dan andere; vergelijk bijvoorbeeld de woorden: 'pijnlijk - onplezierig', 'astronomisch' - 'groot', 'bedreiging' - 'gevaar'. Representatief voor deze benadering is het onderzoek van Hamilton, Hunter en Burgoon (1990). Zij construeerden experimentele teksten met lage en hoge intensiteit. Na pretesten die aantoonde dat de teksten ook daadwerkelijk verschilden in intensiteit, legden zij deze, met een variatie in de geloofwaardigheid van de bron, voor aan proefpersonen. Hun onderzoek liet zien dat intensiveerders de persuasieve kracht van een boodschap verhogen, maar alleen als er sprake is van een geloofwaardige bron. In deze onderzoekslijn is echter meer aandacht voor de effecten van tekstmanipulaties dan voor het verschijnsel intensiteit zelf. Meestal wordt volstaan met het opsommen van de manipulaties. Helaas blijft zo onduidelijk waarom bijvoorbeeld 'bedreiging' in een bepaalde context hoger scoort op de intensiteitsschaal dan 'gevaar'.

In deze bijdrage aan het onderzoek naar 'geïntensiveerd taalgebruik' gaat het niet om (weer) een poging tot categorisering volgens een bepaalde gradatieschaal. Evenmin gaat het om effect-onderzoek. Startpunt van deze bijdrage is dat het concept nog te onduidelijk is. Op basis van de vaststelling dat intensiveerders alleen maar beschreven kunnen worden in-vergelijking-met is eerst een schema opgesteld van mogelijke intensiveerders.

3. Een analyseschema

In dit schema wordt een intensiveerder gedefinieerd als een formulering die vervangen kán worden door een afgezwakte variant. De notie 'afgezwakte variant' wil zeggen dat er 'iets' weggelaten kan worden uit de formulering. Die weglating kan op drie manieren plaatsvinden.

1. Er kan een woord worden geschrapt, bijvoorbeeld in 'harstikke gek' of 'zeer brutaal'. Er is dan sprake van lexicale intensivering ten opzichte van 'gek' of 'brutaal'.
2. Een woord kan vervangen worden door een woord met een minder specifieke betekenis; vergelijk 'schitterend-mooi', 'meppen-slaan', 'bestoken-beschieten', enz. In gevallen als deze is er sprake van semantische intensivering.
3. Een stijlfiguur kan worden herschreven tot 'gewoon' proza. Bijvoorbeeld: 'Hij bezat kind noch kraai' of 'Hij had geen rooie cent' wordt dan 'Hij bezat niets'. Dit derde geval wordt stilistische intensivering genoemd. Hieronder volgt eerst het schema met enkele voorbeelden. De intensiveerders zijn gecursiveerd. Daarna volgt een toelichting per categorie.

(3) Analyseschema intensiveerders

A. Lexicale intensiveerders

1. basisversterker *erg, heel, zeer.*
incl. prefixen *overvol, urenlang, eurogaaf*

Jan Renkema

2. tijdsaanduiding	donderdag <i>nog/al</i> , <i>al/pas</i> vier uur, <i>zelden/vaak</i> .
3. plaatsaanduiding	tot in de <i>kleinste uithoeken</i>
4. kwantificator	<i>bijna</i> iedereen, <i>slechts</i> weinigen
5. kwalificator	<i>puur</i> suiker, <i>echt</i> gelogen,
een afdaling --> een <i>snelle</i> afdaling,
de zee --> de <i>onstuimige</i> zee
6. preciseerder	<i>exact</i> , <i>met name</i> ,
7. onverwachtsheids-partikel	<i>maar liefst</i> , <i>zelfs</i> , hij sliep <i>al</i> toen ik kwam,
B. <i>Semantische intensiveerders</i>	
1. verba	gedaald --> <i>gekelderd</i>
2. nomina	schande --> <i>blamage</i>
3. adjectiva	groot --> <i>kolossaal</i>
4. adverbia	enigszins --> <i>behoorlijk</i>
C. <i>Stylistische intensiveerders</i>	
1. herhaling	het was, heet, <i>heet, heet!</i>
2. tautologie	nooit <i>ofte nimmer</i>
3. pleonasme	de <i>uiterste</i> limiet
4. climax	Hij wachtte uren, <i>dagen, maanden</i> .
5. litotes	Hij schrijft <i>niet</i> onaardig
6. vergelijking	ze gingen als beesten tekeer --> als <i>wilde</i> beesten tekeer.
7. metafoor	verliezen --> <i>het onderspit delven</i>

Kenmerk van de lexicale intensiveerders is de weglaatbaarheid van een woord of woorddeel. De meest algemene intensiveerders zijn de basisversterkers (1), met varianten zoals 'enorm', 'ernstig', 'flink', 'fors', 'hartstikke', 'totaal', 'volstrekt'. Tot deze categorie worden ook de versterkende suffixen gerekend.

De volgende vier lexicale intensiveerders betreffen de categorieën tijd, plaats, kwantiteit en kwaliteit. De categorie tijd heeft betrekking op een tijdstip, een periode of een frequentie. Er is sprake van intensivering wanneer een tijdstip als dichterbij/verderweg of een periode als bijzonder lang/kort of een frequentie als hoger/lager wordt voorgesteld. Versterking wordt hier dus opgevat als vergroting of verkleining. Of anders geformuleerd: een afzwakking gaat vanaf een maximum of minimum naar een midden. Bij plaatsaanduidingen wordt de ruimte als groter/kleiner voorgesteld. Bij de kwantificatoren gaat het om een grotere/kleinere hoeveelheid. Ook bij de plaatsaanduidingen en de kwantificatoren gaat het er dus om dat er een afzwakking mogelijk is vanuit een maximum of minimum naar een midden. Wanneer een zaaltje met dertig mensen voor drievierde is gevuld, doe je dus niet alleen aan intensivering wanneer je zegt dat de zaal bijna helemaal vol zat maar ook wanneer je zegt dat de zaal behoorlijk leeg was.

Bij de kwalificatoren gaat het om het benadrukken van een eigenschap, bijvoorbeeld in "Jij hebt (echt) gelijk" en om intensiveringen van wijze, zoals in "Het ging in razend tempo bergafwaarts" in plaats van 'snel bergafwaarts'. Ook vallen hier kwalificaties onder die in vergelijkbare gevallen ontbreken, zoals in 'het oude vrouwtje' versus 'het vrouwkje'. Met de preciseerders (6) gaat het om een focusering, bijvoorbeeld 'precies' in 'precies genoeg'.

De meest discutabele categorie in deze afdeling vormen de onverwachtsheids-partikels (7). Deze categorie is echter noodzakelijk omdat het uitdrukking geven aan verbazing ook een intensiverend effect kan hebben. In het voorbeeld hierboven van de dertig mensen kan men immers ook versterking realiseren met de formulering: "Maar liefst dertig mensen waren aanwezig!" Ter

nadere toelichting nog het volgende voorbeeld van *lexicale intensiveerders*.

(3a) Hij werkt hier *pas* een maand; hij weet *nog lang* niet alles.

(3b) Hij werkt hier *pas* een maand, en hij neemt *nu* al de leiding!

In deze voorbeelden zijn de *gecursiveerde* woorden *lexicale intensiveerders*. Het woordje *pas* valt in categorie 2. Het gaat hier om een tijdsaanduiding die in beide gevallen als korter wordt voorgesteld. De intensivering heeft hier overigens niet dezelfde functie. In (3a) gaat het om een vergoelijking en in (3b) om een rechtvaardiging van een verbazing. In (3a) is *nog lang* een (ingewikkeld voorbeeld van een) kwantificator: in het domein kwantiteit wordt een bepaalde hoeveelheid als dicht bij een minimum voorgesteld, namelijk heel ver van *alles* vandaan. In (3b) is *nu* een onverwachtheidspartikel: de verbazing kon worden uitgedrukt met *al*; maar er vindt een versterking plaats door *nu*.²

Het kenmerk van *semantische intensiveerders* is de weglaatbaarheid van een betekenisaspect door de keuze van een woord met ongeveer dezelfde, maar een meer algemene betekenis. De *semantische intensiveerders* zijn ingedeeld volgens de klassen van inhoudswoorden. Ook hier geldt weer dat het gaat om *mogelijke intensiveerders*. Alleen door vergelijking kan worden bepaald of woorden als 'kolossaal', 'blamage' enz. ook werkelijk *intensiveerders* zijn. De categorie *semantische intensiveerders* vooronderstelt een *scalaire ordening* van synoniemen.

Tot de *stilistische intensiveerders* behoren een zevental *stijlfiguren*. De eerste vier brengen intensivering teweeg door een vorm van herhaling: de *letterlijk herhaling*, *eenzelfde betekenis* (tautologie), *eenzelfde betekenisaspect* (pleonasme), en *herhaling met versterking* (climax). Bij de *letterlijke herhaling* gaat het trouwens niet alleen om *lexicale elementen*; het kan ook een *constructie* zijn, bijvoorbeeld: "En dat kind maar jammeren, en die moeder maar schreeuwen!" De intensiverende werking van een *litotes* ontstaat doordat er een *schijnbaar grote afstand* wordt gecreëerd van een kwalificatie. Van de *stilistische intensiveerders* zijn de *vergelijking* en de *metafoor* de moeilijkste categorieën. Toch moeten ze in dit schema worden opgenomen want de beeldende kracht van een vergelijking of een metafoor kan in bepaalde gevallen een *preciserende werking* hebben. Uiteraard kan hier alleen van intensivering sprake zijn wanneer een *zwakkere vergelijking* danwel een formulering zonder metafoor mogelijk is; zie de voorbeelden in het schema.

4. De waarde van het analyseschema

Dit schema is geconstrueerd op basis van literatuuronderzoek en vergelijkende analyses van krantenberichten over hetzelfde onderwerp. Maar wat is de waarde van dit schema wanneer we willen vaststellen of er sprake is van intensiverend taalgebruik? De vraag naar de waarde van het schema is als volgt geconcretiseerd:

1. Kunnen teksten met behulp van dit schema van elkaar worden onderscheiden op de parameter 'intensiteit'? Met andere woorden: heeft dit schema voldoende discriminerend vermogen?
2. Kunnen alle verschijnselen die in verband gebracht worden met intensiteit, worden ondergebracht in dit schema? Met andere woorden: is dit schema volledig?

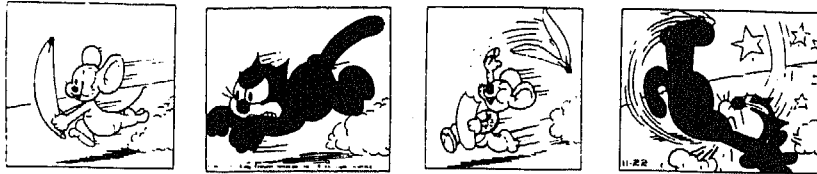
Jan Renkema

Voor het beantwoorden van de eerste vraag werd een beschrijvingsexperiment opgezet. De resultaten uit dit experiment werden gebruikt voor het beantwoorden van de tweede vraag.

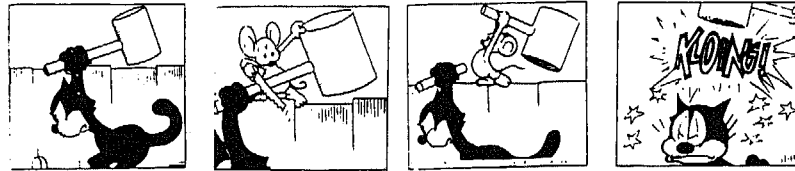
4.1 Een beschrijvingsexperiment

Materiaal. Het materiaal bestond uit twee strips.³ Door het uitlokken van beschrijvingen van plaatjes is gegarandeerd dat analyse van intensiveerders kan plaatsvinden op basis van vergelijking met de beschreven gebeurtenis. De twee strips bestonden elk uit vier plaatjes.

Strip 1:

Strip 2:

Ontwerp. Er is gebruikt gemaakt van een binnen-proefpersoonontwerp. Elke proefpersoon moest twee beschrijvingen geven. Het ene plaatje moest meer 'zakelijk' en het andere moest meer 'beeldend' worden beschreven. In dit experiment zijn zowel de volgorde van de strips als de volgorde van de beschrijvingsopdrachten gewisseld. Het materiaal werd dus in vier versies aangeboden.

Proefpersonen. Aan het experiment namen 24 personen deel, per versie 6 personen. De verhouding tussen mannen en vrouwen was gelijk. De leeftijd varieerde van 21 tot 55 jaar; de gemiddelde leeftijd was 38 jaar. De proefpersonen werden pas achteraf op de hoogte gesteld van het doel van het onderzoek.

Procedure. De proefpersoon kreeg eerst uitleg over de verschillende stijlen. Dit gebeurde aan de hand van voorbeelden zoals in paragraaf 1.1. In deze uitleg werden alleen de volgende begrippen gebruikt: zakelijk-emotioneel; feitelijk-beeldend; neutraal-versterkend. Er werd geen informatie verstrekt uit het analyseschema. Het ging om meer algemene connotaties bij het te analyseren verschijnsel. Geen enkele proefpersoon had moeite met de uitleg.

Na de uitleg werd aan de proefpersoon gevraagd om de eerste strip te beschrijven in stijl A; na deze beschrijving volgde het verzoek om de tweede strip te beschrijven in stijl B. De gemiddelde duur van het experiment was zeven minuten. De - mondelinge - beschrijvingen werden op de band opgenomen en daarna uitgewerkt.

Resultaten. Op deze wijze werden 48 (24x2) tekstjes verkregen met een gemiddelde lengte van ruim 50 woorden. Vervolgens werden met behulp van het analyseschema de intensifieerders in kaart gebracht. Dit gebeurde door drie codeurs die eerst een uitgebreide instructie hadden gekregen over wat versterking kán inhouden. Zij detecteerden in totaal ruim 600 intensifieerders; deze konden worden herleid tot 150 types.⁴ Op basis van deze gegevens kon de vraag worden beantwoord of het analyseschema voldoende discrimineert. In de tabel hieronder staat aangegeven in hoeverre de stijlen verschillen in het voorkomen van intensifieerders. (A is 'zakelijk', enz. ; B is 'emotioneel', enz.)

Tabel 1. *Het gemiddeld aantal intensifiers per honderd woorden als functie van stripversie en type stijl.*

	Stijl A	Stijl B	Totaal
Strip 1	6,11	11,74	8,93
Strip 2	3,64	12,68	7,93
Totaal	4,65	12,22	

Tussen de beide strips is er geen verschil ($z=0,57$, $p=.57$). Wel is er een significant verschil tussen de stijlen. Teksten in de versterkende stijl bevatten gemiddeld ruim 7 intensifieerders per honderd woorden meer dan teksten in de neutrale stijl.

Voor het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag is nagegaan in hoeverre de 150 types konden worden ondergebracht in het analyseschema. Dit lukte in ruim 90 procent van de gevallen.⁵ Van de 150 konden 11 niet worden ondergebracht. Drie van deze elf bleken als foutief te kunnen worden aangemerkt; het ging hier om woorden als 'dus' en 'waarschijnlijk'. De meeste andere waren onomatopeeën ('poink', 'zzzz', enz).

Conclusie. Uit dit beschrijvingsexperiment kan worden geconcludeerd dat het analyseschema voldoende onderscheidend vermogen heeft, en dat verreweg de meeste verschijnselen die in verband gebracht worden met 'geïntensiveerd taalgebruik' kunnen worden beschreven.⁶ Maar het experiment leverde nog een geheel ander gegeven op. Zie hierover de discussie.

5. Discussie

Het doel van deze bijdrage is een nadere omschrijving te geven van het diffuse begrip 'geïntensiveerd' of 'versterkend' taalgebruik. Dit analyseschema lijkt goed bruikbaar in situaties waarin het taalgebruik kan worden vergeleken met een andere formulering of waarin bekend is welke gebeurtenis wordt beschreven. Maar is hiermee het verschijnsel voldoende in kaart gebracht?

In de inleiding werd gesteld dat verpersoonlijking, focusering en detaillering kunnen worden beschouwd als bijverschijnselen bij intensivering. Nadere bestudering van de gegevens uit

Jan Renkema

het experiment doen echter vermoeden dat intensivering zelf ook beschouwd moet worden als een bijverschijnsel van iets dat van geheel andere orde is. Terug naar het materiaal. Opvallend was het verschil in lengte tussen de teksten in de meer neutrale en in de meer versterkende stijl. De volgende tabel geeft de gemiddelde tekstlengte. (A is neutraal en B is versterkend.)

Tabel 2. *De gemiddelde tekstlengte in woorden als functie van stripversie en type stijl.*

	Stijl A	Stijl B	Totaal
Strip 1	39,00	57,25	48,13
Strip 2	35,67	69,25	52,46
Totaal	37,33	63,25	

Een versterkende beschrijving (stijl B) is gemiddeld ruim 25 woorden langer dan een meer neutrale beschrijving ($z=4.29$, $p<.05$). Tussen de strips is wat dit betreft geen noemenswaardig verschil ($z= 0,54$, $p=.59$). Hieronder volgt een voorbeeld van het verschil in stijl (en in lengte).

- (4a) Een voorbeeld van een neutrale beschrijving
Nou, een kat wil met een hamer een paaltje neerslaan, maar de muis die zich op de schutting bevond die zaagde de hamer door en gaf de kat een klap op zijn kop.
- (4b) Een voorbeeld van een versterkende beschrijving
Een zwarte kat, die *erg* grimmig kijkt heeft een *enorme grote* hamer in zijn handen en hij staat op wacht voor een muizenholletje. Waarschijnlijk wil hij met de *grote* hamer een muis *keihard* op zijn hoofd *meppen*. De *slimme* muis heeft dat echter in de gaten en hij klimt *snel* op de schutting om de steel van de *grote* hamer door te zagen en daarna neemt hij zelf de *grote* hamer en slaat daarmee *met een enorme klap* de zwarte kater op zijn *harsens*.⁷

Ook wanneer we in de geïntensiveerde versie de intensiveerders weglaten, blijft de tekst veel langer dan de neutrale weergave. Een van de belangrijkste oorzaken hiervoor is de mate van detaillering. Over de kat en de muis worden meer gegevens vermeld: hoe de kat kijkt, waar die staat, hoe de muis aan de hamer komt, enz. In de inleiding is mate van gedetailleerdheid beschouwd als nevenverschijnsel bij 'geïntensiveerd taalgebruik'. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of, en in hoeverre, de mate van gedetailleerdheid van invloed is op het oordeel over intensiteit.

Een tweede, en nog belangrijker verschil tussen de twee beschrijvingen lijkt gelegen in het genreverschil. De versterkende beschrijving heeft, in tegenstelling tot de meer neutrale beschrijving veel kenmerken van een verhaal met een oriëntatie in de eerste zin, een complicatie in het middendeel en een oplossing aan het einde. Het in dit experiment verzamelde materiaal geeft aanleiding om te veronderstellen dat geïntensiveerd taalgebruik vooral voorkomt in het verhalende genre of in verhalende passages binnen andere genres. Een min of meer neutrale beschrijving met intensiveerders komt niet tot nauwelijks voor. Het verschijnsel intensivering lijkt zo een bijkomend kenmerk van een bepaald genre. Deze veronderstelling kan door corpuslinguïstisch onderzoek op haar werkelijkheidsgehalte worden onderzocht.

In elk geval heeft deze poging tot begripsverheldering een analyseschema opgeleverd

waarmee het overgrote deel van de intensiveerders overzichtelijk in kaart kan worden gebracht. Bovendien heeft het experiment waarmee de waarde van het schema werd onderzocht, nieuwe inzichten opgeleverd over de aard van het verschijnsel.

Noten

1. Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van een doctoraalscriptie aan de Letterenfaculteit van de KU-Brabant; zie Marquenie (1996).
2. Dit *nu* zou overigens ook als tijdsintensiveerder kunnen worden gecategoriseerd; immers net als het voorafgaande *pas* wordt hier de periode als bijzonder kort voorgesteld. Uit de analysepraktijk blijkt dat de categorie onverwachtheidspartikel soms overlapt met tijdsaanduidingen of kwantificatoren.
3. Deze strips zijn afkomstig uit het stripboek *Felix de Kat, Muizenissen* (BZZTôh, 1993).
4. De codeurs waren het overigens niet altijd met elkaar eens. Slechts in 60% van de gevallen streepden alle drie codeurs eenzelfde element aan. In 85% van de gevallen waren twee codeurs het eens. In dit experiment zijn ook de gevallen meegeteld die door slechts één codeur zijn aangestreept.
5. Dit percentage stemt overeen met de resultaten uit een tekstvergelijkingsexperiment in Marquenie (1996), waarin tien proefpersonen na een soortgelijke instructie in krantenberichten over hetzelfde onderwerp intensiveerders moesten aanstrepen. Van de aldus verkregen ruim 900 intensiveerders (te herleiden tot ongeveer 250 types) kon 3% niet ondergebracht worden in het schema.
6. Ook is nog onderzocht hoe de verdeling lag tussen lexicale, semantische en stilistische intensiveerders. Zowel in dit experiment als in het tekstvergelijkings-experiment, zie de vorige noot, was de verhouding lexicaal-semantisch-stilistisch 25:60:15. Dit gold zowel voor een berekening op types als op tokens.
7. In deze tekst is *slimme* als kwalificator gecategoriseerd omdat in vergelijkbare beschrijvingen alleen over *muis* werd gesproken; hetzelfde geldt voor *grote* bij hamer. Het woordje *harsens* is door één codeur als semantische intensiveerder gecodeerd omdat het naar zijn oordeel in de combinatie met *klap* een sterkere betekenis heeft dan *hersens*. In het eerste verhaaltje wordt overigens met 'een paaltje neerslaan' een foutieve beschrijving gegeven; maar dat is niet relevant voor het hier onderzochte verschijnsel.

Literatuur

- Allerton, D.J., (1987). English intensifiers and their idiosyncracies. In: R. Steele & T. Threadgold (Eds.), *Language topics. Essays in honour of Michael Halliday* (15-31). Amsterdam: Benjamins.
- Bolinger, D., (1972). *Degree words*. The Hague: Mouton.
- Bowers, J.W., (1963). Language intensity, social introversion and attitude change. *Speech Monographs*, 30, 345-352.
- Bradac, J.J., Bowers, J.W. & Courtright, J.A., (1980). Lexical variations in intensity, immediacy and diversity: an axiomatic theory and causal model. In: R.N. St. Clair & H. Giles (Eds.), *The social and psychological contexts of language* (51-72). Hillsdale N.J.: Erlbaum.
- Hamilton, M.A., Hunter, J.E. & Burgoon, M., (1990). An empirical test of an axiomatic model of the relationship between language intensity and persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*, 9, 235-255.
- Kelly Aune, R. & Kikichi, T., (1993). Effect of language intensity similarity on perceptions of credibility, relational attributions and persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*, 12, 224-239.
- Kirchner, G., (1955). *Gradadverbien; Restriktiva und Verwandtes in heutigen Englisch*. Halle.
- Marquenie, M., (1996). Versterkend taalgebruik. Opzet en toetsing van een analyseschema voor intensifiers. Doctoraalscriptie KU-Brabant.
- Os, Ch. van, (1989). *Aspekte der Intensivierung im Deutschen. Studien zur deutschen Grammatik 37*. Tübingen: Gunter Narr.
- Peters, H., (1993). *Die englischen Gradadverbien der Kategorie booster*. Tübingen: Gunter Narr.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J., (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. New York: Longman.
- Vermeire, A.R., (1979). *Intensifying adverbs. A syntactic, semantic and lexical study of fifteen degree*

Jan Renkema

intensifiers, based on an analysis of two computer corpuses of modern English (2 vols.). PH. D. Thesis, University of Lancaster.

Wright, D.B., Gaskell, G.D. & O'Muirheartaigh, C.A. (1995). Testing the multiplicative hypothesis of intensifiers. *Applied Cognitive Psychology*, 9, 167-177.